

החקלאות

1. קווי ההתפתחות העיקריים

בשנת תשל"ח ניכרת ירידה בשיעורי הגידול של התפוקה החקלאית, הן לעומת תשל"ז והן לעומת הממוצע הרב-שנתי בתקופה תשל"ב–תשל"ו: התפוקה והתוצר הנקי גדלו בתשל"ח ב-4.1 ו-6.8 אחוזים, בהתאמה, לעומת 4.5 ו-9.0 אחוזים בתשל"ז, ו-5.5 אחוזים ו-7.4 אחוזים, בהתאמה, בממוצע הרב-שנתי בשנים תשל"ב–תשל"ו.

הגורמים לירידה בקצב עליית התפוקה והתוצר היו אלה שהניעו את גידולו המהיר של ענף החקלאות בתחילת שנות השבעים, מעל ומעבר לגידול בביקושים המקומיים. בעבר, היה הייצור בענפי בעלי החיים מחליף יבוא, והדחף העיקרי לכך נבע מעליית המחירים העולמית, עקב משבר המזון העולמי, בתחילת שנות השבעים; ברם, הרחבת ההיצע העולמי, והגידול המצטבר המקומי של החלפת יבוא, הביאו בהכרח לירידת קצב הגידול בענפי בעלי החיים, בהתאם לקצב הצמיחה של הביקוש המקומי. ענפי הצומח צמחו בקצב מהיר עקב הרחבה גדולה ביצוא מוצרים מגוון, צמיחה שנמשכה גם בתשל"ח, אולם אין היא מקזזת את הירידה בקצבי הגידול בענפי בעלי החיים. ההכנסה הנובעת מחקלאות, של בעלי משקים חקלאיים, ירדה ריאלית (במונחי מדד מחירי צריכה פרטית) בכ-7 אחוזים, לאחר מגמת עלייה מתמדת בשנים האחרונות. ירידה זו קשורה בעיקר למתרחש בענפי בעלי החיים: כאמור, נפגעו ענפים אלו מירידת המחיר העולמי לבשר, מחד גיסא, וממדיניות המחירים והתמיכות של הממשלה, מאידך גיסא, שלא התאימה עצמה לקצב האינפלציה המהיר ששרר בתשל"ח. מדיניות זו הביאה להרעה ניכרת בתנאי הסחר של ענפים אלו. מגמת הגידול ביצוא החקלאי הישיר הואצה השנה: 12.6 אחוזים בתשל"ח, לעומת 9.6 אחוזים בתשל"ז ו-6.7 אחוזים בממוצע הרב-שנתי בשנים תשל"ב–תשל"ו. את התרומה העיקרית לגידול ביצוא תרם ענף הפרחים, וכן גידולי התעשייה (כותנה). לעומת זאת, הצטמצם (במחירים קבועים) ענף היצוא החקלאי העיקרי, ההדרים, זו השנה השנייה בעיקר בשל בהלת הכספית.

2. ייעודי התפוקה

בתשל"ח נמשך גידולו של משקל היצוא הישיר מתוך סך תפוקת ענף החקלאות, והגיע לכ-30 אחוזים לעומת 27.0 אחוזים בתשל"ז וכ-22 אחוזים בתשל"ו. התרומה העיקרית לגידול ביצוא ניתנה מצד ענפי הצומח, למעט הדרים, אשר יצואם גדל בתשל"ח בהמשך למגמה בשנים האחרונות, בכ-28 אחוזים (לעומת גידול של 12.6 אחוזים ביצוא החקלאי כולו).

התפוקה המופנית לצריכה פרטית גדלה, זו השנה השנייה, מעבר לגידול באוכלוסייה ומעבר לממוצע הגידול הרב-שנתי. לעומת זאת, הצטמצם גידול התפוקה, המופנית לתעשייה, בשל הירידה

לוח י"ג-1

החשבון השוטף של ענף החקלאות, תשל"ז ותשל"ח

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת						
הערך במחירים שוטפים		בכמות			במחיר	
תשל"ז ¹	תשל"ח	תשל"ז ¹	תשל"ח	ממוצע תשל"ב- תשל"ז	תשל"ז ¹	תשל"ח
(מיליוני ל"י)						
(אחוזים)						
1. התפוקה הכוללת במחירים ליצרן	15,971.9	23,763.8	5.5	4.5	4.1	29.1
2. תשומת ביניים	1,649.4	1,580.8	3.0	—3.1	0.4	32.5
3. התפוקה החקלאית במחירים ליצרן [(1)—(2)]	14,822.5	22,183.0	5.7	5.2	4.5	28.8
4. תשומה קנויה	6,630.5	9,930.8	4.0	1.5	2.6	30.0
5. התוצר החקלאי במחירים ליצרן [(3)—(4)]	8,192.0	12,252.2	7.3	4.1	6.1	29.2
6. בלאי	1,128.7	1,829.5	5.9	4.1	2.3	29.4
7. התוצר החקלאי הנקי במחירים ליצרן [(5)—(6)]	7,063.3	10,422.7	7.4	8.9	6.8	28.7
העלייה או הירידה (—) בערך (אחוזים)						
תשל"ז ¹ תשל"ח						
8. התוצר החקלאי הנקי במחיריו ליצרן	7,063.3	10,422.7	40.2	47.6		
9. פיצויי בצורת ומלחמה	47.2	100.1	—0.7	112.1		
10. ההכנסה הכוללת מחקלאות [(8) + (9)]	7,110.4	10,522.8	39.7	48.0		
11. ריבית ודמי חכירה	742.7	1,330.1	56.4	79.1		
12. שכר לעבודה שכירה	1,479.0	2,291.0	47.7	54.9		
13. הכנסת בעלי המשקים מחקלאות [(10)—(11)—(12)]	4,888.8	6,901.7	35.3	41.2		

הערך: שיעורי השינוי חושבו על בסיס נתונים בלתי מעוגלים.
(1) נתונים מעוגלים.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מהתנודות בשוק העולמי לבשר ; משרר מחסור עולמי בבשר, ומחיריו עלו בתחילת שנות השבעים, גדל ייצור הבשר בארץ (במיוחד עופות), תוך עידוד ממשלתי נמרץ. בתשל"ו החלו להיווצר עודפים גדולים של בשר עוף, ורווחיות ייצורו פחתה. בעקבות היווצרות העודפים בשוק המקומי, החלו לייצא בשר זה בממדים הולכים וגדלים, במיוחד יצוא פטימים (אין היצוא כדאי למשק). לקראת סוף תשל"ח חל מפנה בייצור הבשר : בעולם נוצר מחסור בבשר בקר, ומחיריו עלו. עליית מחיר בשר הבקר הביאה להגדלת הביקוש לבשר הודיים, ויצוא ההודיים מישראל לאירופה הפך לכדאי : יצוא זה חיסל את העודפים בשוק, והביא אף לעליית מחירים מקומית. הפטימים מהווים תחליף נחות מההודיים לבשר בקר, ולכן אף לא השפיע עליהם המחסור בבשר בקר כעל ייצור ההודיים ; כך עלה מחיר ההודיים בתשל"ח בכ-50 אחוזים, בעוד שמחיר הפטימים עלה רק בכ-37 אחוזים. תהליך זה, כשלעצמו, חייב היה להביא לעלייה ברווחיות של הודיים ופטימים, אולם השפעתו על הפטימים קווצה חלקית בשל מדיניות המחירים בענף. מחיר הפטימים לצרכן מבוקר ומסובסד, ושיווקו מאורגן באמצעות מספר משחטות ; השלמת המחיר לחקלאים, מעבר למחיר לצרכן, נעשית על סמך סל תשומות, שמחיריהן מעודכנים בפיגור, ולפיכך, בתקופת אינפלציה מהירה, מרע הסדר זה את תנאי הסחר של הענף, ופוגע ברווחיותו. הפגיעה משתקפת

לוח י"ג-3

התפוקה החקלאית המשוקת לפי ייעודים, תשל"ז ותשל"ח
(מחירים ליצרן)

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת					
במחיר		בכמות			
תשל"ח	תשל"ז ¹	תשל"ח	תשל"ז ¹	תשל"ח	תשל"ז
(מיליוני ל"י)					
(אחוזים)					
ע נ פ י ה צ ו מ ח					
1.	צריכה מקומית ישירה	2,305.6	3,534.3	—1.3	6.3
2.	תעשייה	1,916.3	2,816.2	12.8	1.1
3.	יצוא ישיר	3,996.6	6,618.9	8.3	12.3
4.	שיווק מחוץ לסקטור החקלאות [(1) + (2) + (3)]	8,218.5	12,969.4	6.5	8.0
ע נ פ י ב ע ל י ח י י מ					
5.	צריכה מקומית ישירה ותעשייה	5,448.5	7,528.6	2.6	—0.6
6.	יצוא ישיר	319.4	468.2	30.1	15.8
7.	שיווק מחוץ לסקטור החקלאות [(5) + (6)]	5,767.9	7,996.8	3.8	0.3
8.	סך כל התפוקה החקלאית המשוקת [(4) + (7)]	13,986.4	20,966.2	5.3	4.8

ה ע ר ה : שיעורי השינוי חושבו על בסיס נתונים בלתי מעוגלים.
(1) נתונים מתוקנים.
ה מ ק ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

היצוא¹ החקלאי הישיר, תשל"ז ותשל"ח
(מחירים ליצוא)

ה ע ר ה : שיעורי השינוי חושבו על בסיס נתונים בלתי מעוגלים.

(2) נתונים מתוקנים.

(2) נתונים מתוקנים.

(3) כולל : דבש ומזון

ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

(2) רפת חלב

(3) ייצור ביצי מאכל

פרק יג. התקלאות 207

התפוקה החקלאית השוטפת¹ לפי ענפים, תשל"ז ותשל"ח
(מחירים ליצור)

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת					
הערך במחירים שוטפים		בכמות		במחיר	
תשל"ז ²	תשל"ח	תשל"ז	תשל"ח	תשל"ז	תשל"ח
(מיליוני ל"י)			(אחוזים)		
9,190.3	14,340.4	5.5	7.2	31.6	45.5
3,019.4	4,482.1	9.9	3.0	28.2	44.1
1,589.9	2,428.6	3.7	11.9	35.0	36.7
2,375.6	3,561.0	0.0	-3.8	28.1	55.8
1,712.8	2,866.3	-1.0	12.5	43.0	67.4
492.6	1,002.4	52.7	52.7	24.0	33.3
6,465.8	8,908.9	2.5	0.0	25.2	37.8
2,897.2	4,234.9	4.6	-1.5	22.3	48.6
1,872.4	2,362.9	3.5	-0.5	31.8	26.9
1,248.1	1,648.7	1.3	4.3	21.9	26.8
283.7	430.0	1.0	0.3	27.3	51.1
165.4	232.6	16.4	1.9	28.5	43.3
15,656.1	23,249.3	4.2	4.2	28.9	42.5

(1) למעט נכסי ייצור.

(2) נתונים מתוקנים.

ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

למרות הירידה ברווחיות, עלתה התפוקה הריאלית של ביצים, והיצוא הלא כדאי למשק של עודפי ביצים נמשך, ואף גדל השנה. ייתכן שהגידול בייצור נובע מכך, שתשומת העבודה בענף בחלק מהמשקים היא של כוח עבודה משני, ולכן הייצור כדאי, למרות ירידת הרווחיות.

ב. ענפי הצומח

התופעה המרכזית בענפי הצומח בתשל"ח, כבשנים הקודמות, היא קצב הגידול המהיר של התפוקה המופנית ליצוא, למרות הנסיגה הקלה ביצוא ההדרים, שיצרה שינוי מבני בקרב ענפי הצומח. הענפים המובילים בגידול היצוא הם הפרחים והכותנה. יצוא הפרחים גדל בתשל"ח בכ-73 אחוזים, לאחר גידול של כ-58 אחוזים בתשל"ז, וכ-23 אחוזים לשנה במוצע בשנים תשל"ב—תשל"ו. למרות הגידול המהיר, לא ניכרה מגמה של ירידת מחירים בחוץ לארץ לפרחים המיוצאים, עד לתשל"ח. עם זאת היתה השנה עליית מחירים קטנה ליצור, (כ-31 אחוזים). חלק מעלייה נמוכה זו ניתן לזקוף לגידול בכמות של פרחים, שהושמדו בארץ מתוך שיקולי שיווק. ייתכן שעלייה נמוכה זו במחיר ליצור (המהווה, למעשה, ירידה ריאלית) מרמזת על תחילתם של קשיים, שיתגלו בהבלטה רבה יותר בענף זה בשנה החקלאית תשל"ט. חשוב לציין, כי ירידה זו במחיר הריאלי לא השתקפה בהתנהגות היצרנים; הללו הגדילו במדה ניכרת את השקעותיהם (ותפוקתם) בתשל"ט בענף הפרחים². הגידול ביצוא מלווה בהפניית עיקר ההשקעות בחקלאות בשנים האחרונות לענפי יצוא, במיוחד לפרחים ולמטעים.

² בשנת תשל"ח שינתה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה את שיטת חישוב נתוני המחיר ביצוא פרחים. שינוי שיטת החישוב הביא לירידת שינוי המחיר בתשל"ח ומתשל"ז, לעומת אומדנים קודמים.

תשומות, חומרים ושירותים לחקלאות¹, תשל"ז ותשל"ח

העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת

הערך במחירים שוטפים		בכמות		במחיר		
תשל"ז ²	תשל"ח	תשל"ז ²	תשל"ח	תשל"ז ²	תשל"ח	
(מיליוני ל"י)		(אחוזים)		(אחוזים)		
מספוא	3,010.2	4,240.7	1.7	0.0	33.8	40.9
מים	553.2	904.9	—5.7	3.2	26.4	58.5
חומרי אריזה	589.2	818.5	4.4	4.6	25.9	32.8
דשנים	260.3	400.2	2.9	4.9	20.3	46.6
הובלה	448.2	730.9	2.1	0.1	33.0	62.9
חלפים, תיקונים וכלים	257.7	392.8	—14.5	—2.1	25.5	55.7
דלק, שמנים וחשמל	349.7	600.2	6.9	10.5	19.1	55.3
חומרים להגנת החי והצומח	505.2	931.3	4.9	13.4	12.8	62.6
שירותי ביטוח וממשל	380.1	558.0	4.7	0.8	30.2	45.6
שונות	276.7	353.3	12.5	3.7	45.6	23.1
סך כל הקניות						
מסקטורים אחרים	6,630.5	9,930.8	1.5	2.6	30.0	46.0
שכר עבודה לשכירים	1,479.0	2,291.0				
ריבית ודמי חכירה	742.7	1,330.1				
תשומת ביניים	1,149.4	1,580.8	—3.1	—0.9	32.5	37.0
בלאי	1,128.7	1,829.5	4.1	2.3	29.4	58.5
סך הכול	11,144.8	16,962.2				

(1) להוציא הוצאות על שירותי הון, שמספקים בעלי המשקים החקלאיים.

(2) נתונים מתוקנים.

ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

תפוקת ההדרים ירדה השנה ב-3.8 אחוזים, והיא נובעת בחלקה מהתאמה של הענף לרווחיות הקטנה בהדרים לעומת גידולים אחרים, ובמיוחד סוב-טרופיים. יצוא ההדרים הצטמצם השנה בשיעור דומה, בעיקר בשל בהלת הכספית.

4. גורמי הייצור בחקלאות

תשומת העבודה (במונחי שעות) גדלה בתשל"ח ב-5.4 אחוזים, ומלאי ההון גדל ב-4.7 אחוזים. התוצר הגולמי גדל ב-6.1 אחוזים, והפריזון גדל בפחות מאחוז אחד³. שיעור גידולו של הפריזון נמוך מאוד, יחסית לשיעורי הגידול בפריזון שידע הענף בעבר: הפריזון בשנים תשל"ב—תשל"ז גדל בקרוב ל-7 אחוזים בממוצע לשנה. הירידה בפריזון נובעת, בחלקה, מהגידול הנמוך יחסית בתוצר, ובעיקרה — בשל הגידול הרב בתשומת העבודה (קרוב ל-6 אחוזים), לאחר למעלה מעשר שנים של מגמת ירידה מתמדת בה. תוספת תשומת העבודה נובעת מירידה במספר המועסקים השכירים היהודים, ומגידול במספר המועסקים, שאינם שכירים. כן גדל מספר המועסקים

³ חישוב הפריזון נעשה לפי המשקלים הממוצעים של הון ועבודה, בשנים תשל"ל—תשל"ב.

הערביים. בכל סוגי המועסקים ישנה עלייה ניכרת במספר שעות העבודה לשבוע. קשה לתלות את הגידול בתשומת העבודה בהתפתחויות הידועות לנו בענף.

חשוב לציין, כי נתוני הגידול בתעסוקה וחישוב הפריזון הנובע מהם בכל הסקטור העסקי, כיוונם דומה לענף בחקלאות, וגם בענפים אחרים אין הסבר משביע רצון לתופעה זו. ייתכן כי קיימת טעות באומדן תשומת העבודה של בעלי המשקים החקלאיים, שחלקה גדל השנה, ושמיהי-מנותה הסטטיסטית קטנה יותר. מספר גורמים עשויים להסביר חלק קטן מהירידה בפריזון: השינוי המבני האמור בענף, עשוי לגרום לאבטלת הון פסי וכוח אדם בענפי בעלי החיים, כך שהגידול בהם אינו מייצג, למעשה, גידול בשירותיהם לענף. נוסף על כך, השקעות רבות בענפי הצומח אינן מניבות עדיין (מטעים סוב-טרופיים ונשירים ליצוא), אולם דורשות כבר תשומת עבודה, וסביר להניח, שהשקעות אלו גדלו בשנים האחרונות, לאור עליית רווחיותם.

לוח י"ג-7

התמיכות לתפוקה בחקלאות, תשל"ז ותשל"ח

הערך במחירים שוטפים					שיעור הסובסידיה במחיר ליצרן ¹
					ממוצע תשל"א- תשל"ו
תשל"ז ²	תשל"ח				תשל"ז
					תשל"ח
					(אחוזים)
					(מיליוני ל"י)
ביצים	257.3	326.7	15.5	22.1	19.8
עופות	510.0~	558.2	9.6	25.2	19.1
חלב	764.6	1,023.7	31.4	40.8	43.3
שאר בעלי חיים	6.6	—	1.4	0.8	0.0
סך כל בעלי החיים	1,556.5	1,908.6	14.1	24.1	21.4
סך כל ענפי הצומח	101.2	149.6	1.2	1.1	1.0
סך כל התמיכות לתפוקה	1,657.7	2,058.2	6.7	10.6	8.8

(1) שיעור הסובסידיה במחיר ליצרן מתקבל מחלוקה של ערך הסובסידיה בסך התפוקה של הענף.

(2) נתונים מחוקנים.

ה מ ק ו ר : משרד החקלאות.